

Træk af Gjesings historie (24)

Jørgen Schwartz:

Sådan husker jeg besættelsen i Gjesing

Verdenskrigen 1939 - 1945

Den 2. september 1939 erklærede England Tyskland krig, fordi Hitler med sine soldater var gået ind i Polen. Umiddelbart før havde han besat Østrig og en del af Tjekkosllovakiet, og for at bremse hans overfald på flere lande erklærede England krig.

Det skulle vise sig, at Hitler besatte mange lande, inden han blev endeligt bremset 5 år senere. Jeg husker tiden omkring 1. september 1939 præget af megen angst for en ny verdenskrig (Det var jo ikke mere end 20 år siden 1. verdenskrig var sluttet). Der blev spillet sørgemusik i radioen, og aviserne skrev meget om krigens grusomheder

Jeg var 12 år dengang, og jeg interesserede mig meget for situationen, derfor står tingene meget klart for mig endnu i dag, næsten 65 år efter.

Vi tænkte, at der nok ikke skete noget i lille Danmark, som for øvrigt også havde erklæret sig neutral, hvilket vil sige, at vi ikke holdt med hverken den ene eller anden part i krigen.

Bomber i Esbjerg

Men allerede nogle få dage efter krigens udbrud mellem England og Tyskland blev der kastet bomber i Esbjerg. En ejendom i Frodesgade var blevet totalt smadret af en bombe, kastet af en engelsk flyver.

Vi boede dengang i Gjesing, Gammel Vardevej, og vi undrede os over, at en mængde mennesker kom trækkende med trækvogne og

Jørgen Schwartz

cykler med anhängere belæsset med tæpper, dyner og tøj på vej ud af byen. Først senere på dagen hørte vi i radioen, at Esbjerg var blevet bombet, og at folk flygtede ud af byen.

Det viste sig dog hurtigt, at det var et uheld, at Esbjerg var blevet bombet. Det drejede sig om en engelsk flyver, der var kommet ud af kurs, og at bomberne var tiltænkt Tyskland. Folk kunne så vende tilbage med deres pik-pak igen.

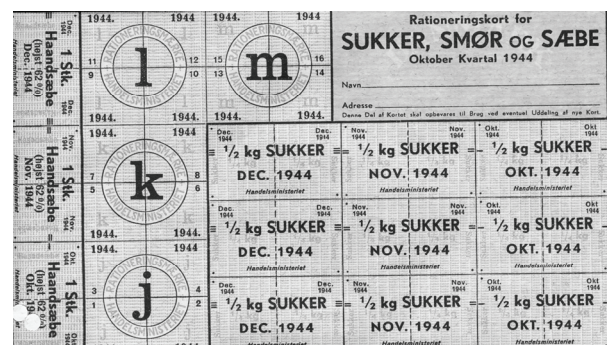
Sådan husker jeg besættelsen

Selv om der var krig i Europa, levede vi forholdsvis stille og roligt her i landet. Vi mærkede ikke meget til, at der var uro rundt omkring vore grænser. Kun begyndte det at blive vanskeligt med at få visse varer, som f.eks.

kaffe, tobak og andre ting fra udlandet. Den smule, der var til rådighed blev fordelt mellem os ved hjælp af rationeringsmærker.

Den 9. april 1940 blev Danmark besat af tyskerne. Tidligt om morgenen kom en masse store flyvemaskiner og kastede flyveblade ned over hele landet. Disse flyveblade meddelte, at vi var blevet besat af tyske soldater, og at vi ikke måtte genere dem på nogen måde, de var kun kommet for at beskytte os mod et evt. angreb fra England. (Det lød jo meget godt, men det var der ikke mange, der troede på!).

Vi gik i skole, som vi plejede, og læreren kommenterede kort situationen og gjorde meget ud af at fortælle, at vi ikke skulle være bange, men blot forholde os rolige. Hen på eftermiddagen - i et frikvarter - stod vi ude i skolegården og så en lang række biler belæsset med soldater og trækende på kanoner og andet krigsmateriel, komme kørende ad hovedvejen og drejende af mod flyvepladsen. Jeg husker, at jeg

Sådan så rationeringsmærker ud. Der var ikke alene mærker til sukker, smør og håndsæbe. Næsten alt, der skulle bruges i den daglige husholdning var rationeret.

talte 52 køretøjer i en lang række efter hinanden. Det gav os da en vis skræk for, hvad der nu skulle ske, selv om flyvebladene sagde, at vi ikke skulle være bange.

Radioen, som vi kun kunne tage på 1 station (der hed København / Kalundborg) meddelte ved flere ekstraudsendelser, hvordan vi skulle forholde os. F.eks. skulle vi allerede fra den første aften (altså den 9. april) mørklægge. Det vil sige, at vi skulle dække vinduerne af, så der ikke kunne trænge lys ud. Det var for at forhindre engelske flyvere i at orientere sig efter mørkets frembrud.

Jeg husker meget tydeligt, at min far ikke ville mørklægge. Han ville ikke lade sig kommandere af nogle tilfældige tyske soldater, der havde besat landet. Da vi imidlertid var blevet truet med skud mod ikke mørklagte huse, bøjede han sig for min mors ønske om at få vinduerne dækket til. Det skete ved at hænge tæpper o.l. for vinduerne. Nogle dage efter kunne man købe sorte rullegardiner, som vi kunne bruge. Vi vænnede os hurtigt til, at vi ikke måtte bruge lys, der kunne ses fra luften. Såvel billygter som cykellygter blev også "mørklagt". De blev forsynet med en slags hætter, hvorfra der kun kunne trænge en smal lysstribe ud. Al gadelys blev slukket, så alt lå hen i mørke.

Mit hjem "beskyttet" af minefelter
Og pigtrådsspærringer

Flyvepladsen

Esbjerg flyveplads var blevet åbnet i midten af 1930-erne. Herfra var der en daglig afgang med ruteflyver til København, og et par gange om ugen en afgang til Ålborg. Esbjerg var meget stolt af denne lufthavn, der var forsynet med en stor Hangar. Foruden ruteflyvning, som nævnt, var der også et par privatfly, der benyttede flyvepladsen.

Tyskerne besatte som det første flyvepladsen, og lukkede for såvel ruteflyvning som privatflyvning. De gik straks i gang med at udvide startbanerne, og der var daglig en summen af tyske flyvemaskiner, der lettede og landede.

Der blev bygget større hangarer, der blev opført store bygninger til soldaterne, der blev bygget store beskyttelsesrum osv. Alt var dog kamufleret med store mørkegrønne net, så man ikke kunne se det fra luften. (Kamuflagen var dog ikke bedre end at englænderne i 1944 bombede og ødelagde hele lufthavnsområdet).

Store områder omkring flyvepladsen blev afspærret, og her kunne man kun komme, hvis man havde en særlig passerseddel, som kun folk, der arbejdede inden for området kunne få udleveret. Huse og gårde, der lå inden for det afspærrede område, blev besat af tyskerne, og beboerne fik besked på at flytte omgående.

Det sted, jeg tjente i 1940/41, lå lige op til det område, der var afspærret, så jeg kunne fra gårdens marker følge med i hvad der skete i det afspærrede område. Foruden at der var en vældig aktivitet med byggeri osv, kunne jeg følge, hvordan der blev ekserceret og kommanderet med soldaterne, der blev holdt i skarp træning. Jeg kom for øvrigt nogle gange inden for det afspærrede område. Det var, da jeg var ansat ved

En tankspærring
3 m. dyb, 5 m. bred

bageren i Tarp. Her handlede tyskerne meget, og somme tider bestilte de brød til levering, og så var de jo nødt til at udstyre mig med en passerseddel. Jeg husker, at jeg sidst på eftermiddagen juleaftensdag 1941 blev sendt ud til en af de tyske kanonstillinger med kaffebrød til soldaternes juleaften. Det var en helt speciel oplevelse at se, hvordan disse soldater, der sad i primitive skure ved siden af kanonerne, havde forberedt sig til at holde juleaften.

Rationering

Jeg nævnte, at kaffe og tobak hurtigt slap op, da man ikke kunne indføre disse varer. Ligeledes var det med mange andre varer. Næsten alle fødevarer var rationerede. Det vil sige, at vi fik udleveret rationeringsmærker på alle daglige fornødenheder.

Når man rationerede var det for at forhindre, at dem, der havde penge nok, skulle købe det hele, så der ikke blev noget til dem, der ikke havde råd til at købe mere, end de lige brugte til daglig.

Kaffen slap som sagt hurtigt

"Bro" over tankspærring
I Spangsbjerg

Gjesings historie 1-24

**TRÆK AF
GJESINGS
HISTORIE**

op, men kaffe kunne vi ikke undvære, så derfor brugte man kaffeerstatning. Det var f.eks. noget, der hed Richs, som man også kendte før krigen til at drøje den rigtige kaffe med. På et tidspunkt blev der også knaphed på disse kaffeerstatninger, og hvad gjorde man så? Ja, så begyndte man at brænde rugkerner, male dem så det lignede kaffe, og så drak man det på samme måde, med sukker eller fløde, som havde det været rigtig kaffe.

Da jeg gik på krykker og skulle have tiden til at gå med noget, sad jeg ofte og brændte rug til kaffebrug. Da det røg og lugtede ubehageligt, havde jeg indrettet et fyrsted ude i haven.

Tobak kunne vi heller ikke få, så her begyndte man - navnlig på Fyn at dyrke tobaksplanter. Bladene herfra blev så behandlet på samme måde, som man gør i de sydlige lande, men resultatet blev kun tilnærmelsesvis noget, der smagte som tobak. Men også den danske tobak blev rationeret.

Min far mente, at han selv måtte kunne avle tobak, så han fik anskaffet nogle spæde tobaksplanter, som blev plantet hjemme i haven. Nogle dage efter, var planterne væk. Det viste sig, at han havde rykket planterne op, lagt dem i solen og tørret dem i et par dage og så røget dem. Engang var han så smøgssyg, at han gik ud og plukkede nogle bøgeblade og røg dem i sin pibe. - Det gjorde han kun 1 gang! Det smagte modbydeligt.

Det blev også småt med tøj. Gammelt tøj blev lappet og syet om. Kunne man købe tøj i forretningerne, var det lavet af kradsuld, noget, der var ubehageligt at gå med. Ja endog papir blev brugt til at lave tøj af. Men selv om det var noget af et lotterispil at finde noget ordentligt tøj, så vænnede vi os også til den situation.

Grisen og geden

Vi gik aldrig sultne i seng, selv om der var vareknaphed. Vi havde altid en gris gående hjemme i vores grisesti. Den lå for enden af vores udhus, der var sammenbygget med selve huset, og det var ikke ligefrem parfumedufte, den udsendte til hele huset.

Grisen blev slagtet til jul, og kødet blev saltet ned i store kar, så vi havde til lang tids forbrug. Der var jo ikke noget, der hed fryseboks eller køleskab dengang. Noget af kødet blev dog røget og brugt som pålæg. Det blev gerne hængt op på loftet, hvor vi så kunne hente det, efterhånden, som vi fik brug for det. Den varme skorsten var et velegnet sted at hænge en røget skinke på.

Vi havde også en ged, som jeg for øvrigt havde lavet et seletøj til, så den kunne bruges som trækdyr for en lille vogn. Den

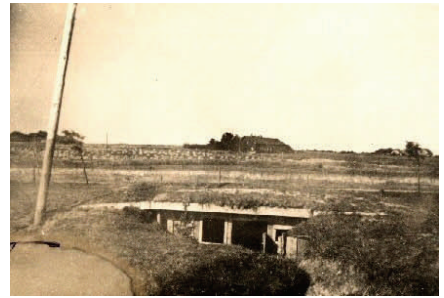

Nedgang til vores beskyttelsesrum i haven

leverede også mælk, som jeg malkede den for hver aften. Et par gæs havde vi også gående, ligesom nogle høns leverede det daglige forbrug af æg. Både gris og gæs og høns skulle have korn, og det kunne man ikke købe. Derfor fik vi lov til at samle aks på bondemændenes marker, når de havde høstet og kørt afgrøden hjem. Der lå altid en del strå med kerner tilbage.

Tørv

Vi havde kulfyret komfur, tilsluttet radiatorer, som vi ikke kunne købe kul til. Derfor gravede vi tørv om

Tysk ringstilling udenfor mit hjem

sommeren. Min far lejede et lille stykke mose, og her tog hele familien så ud og gravede mosejord op, delte det i småstykker, lagde det til tørring i solen en måneds tid, og så var det klar til at blive kørt hjem, hvis det ikke havde regnet for meget. Her lånte vi et par heste og en vogn hos en bondemand.

Natlige overflyvninger

Da englænderne begyndte at bombe byerne i det nordlige Tyskland, kom bombeflyene ind over Esbjerg-området. Det skete oftest om natten, og så lød sirenerne, hvilket var signal til os om at gå i beskyttelsesrum. - Et sådan havde vi gravet ude i haven, men det var ikke særlig rart at komme herud, da navnlig ikke om vinteren i sne og kulde. Derfor blev vi gerne i vores senge og håbede på, at der ikke skete noget, selvom tyskerne skød kraftigt på disse bombefly. Det lykkedes da også en gang imellem at ramme et, som så styrtede ned, og det var noget af en sensation at kunne få mulighed for at se en sådan nedskudt flyvemaskine, eller dele deraf. Men tyskerne tillod ikke, at vi kom for tæt på.

Dagen efter overflyvninger med meget skyderi kunne vi finde granatsplinter rundt omkring. Jeg kan huske, at vi havde samlet flere spandfulde heraf.

Skolen blev besat

En skønne dag fik læreren besked på, at han i løbet af få dage skulle rømme skolens tre klasseværelser samt hans lærerbolig. Ligeledes skulle forsamlingshuset rømmes.

Gjesings historie 1-24

**TRÆK AF
GJESINGS
HISTORIE**

*Således så én af gårdene i
Gjesing ud efter luftangrebet på
Esbjerg Flyveplads
I august 1944*

Alle lokaler skulle bruges til indkvartering af soldater.

Der blev så indrettet et par skolestuer i en gammel lade i nærheden af skolen, og her foregik undervisningen så indtil krigens slutning. Læreren med sin familie fik lov til at bo på en af gårdene.

Da forsamlingshuset også var blevet besat, gik man over til at holde ladebal, for ungdommen skulle selvfølgelig have mulighed at komme sammen og danse, og hvad man ellers kom sammen om. På nogle af gårdene ryddede man ladebygningen og spillede her op til dans på samme måde som i et forsamlingshus.

I lange tider var der udgangsforbud mellem kl. 8 aften til kl. 6 morgen. Det vil sige, at vi ikke måtte færdes ude i dette tidsrum. Der gik tyske vagter overalt for at sikre at forbuddet blev overholdt.

Men det forhindrede ikke, at der kunne holdes sammenkomster og baller. Så startede man kl. 3 om eftermiddagen, så vi kunne være hjemme inden kl. 8 om aftenen. Hvis vi færdedes ude efter den tid, kunne vi risikere at blive arresteret af tyskerne.

Den gård, jeg var på det sidste år, jeg var på landet, blev også besat af soldaterne. De lagde beslag på store dele af bygningerne, hvor de opstaldede deres heste og skaffede tag over hovedet til mange soldater. Det betød, at der var vagt omkring gården døgnet rundt, og for at vi kunne komme ind, skulle vi vise

passerseddel, som tyskerne havde udstyret os med. Det var ikke altid rart at komme hjem til gården om aftenen, når det var mørkt og skulle passere vagten, der gik med skarpladte geværer.

Soldater er også mennesker

Vi blev venner med mange af de tyske soldater, og efterhånden kunne vi kommunikere med dem, selv om vi ikke havde lært tysk.

I en bunker lige uden for vores havehæk lå der til stadighed 4 soldater. Der var kun 2 sovepladser, men de skiftedes til at holde vagt og sove.

Det var enten helt unge soldater - 16-17 år eller ældre soldater på omkring 50 år, der lå her. De kom tit derhjemme og fik en kop "kaffe" og hørte engelsk radio, selv om det var strengt forbudt. De vidste, at der ikke var meget at slå til side med derhjemme, så derfor kom de med brændsel til os, det var brædder og andre ting, som de stjal på tyske byggepladser. De var i hvert fald ikke loyale overfor den tyske værnemagt og gav tit udtryk for deres afsky for krigen, men de var jo tvungne til at deltage.

Vores hjem omringet

Jeg har tidligere kort nævnt hvordan vort hjem var omringet af befæstninger.

For at komme til huset, hvor vi boede, skulle vi passere en bro over en tankspærring, et minefelt og en pigtrådsspærring.

Tankgraven var en dyb "grøft" 3-4 m dyb og 4-5 m bred. Den skulle forhindre at tanks kunne komme over.

Minefeltet var et bredt bælte på 15-20 m, der var belagt med miner, som sprang ved let berøring. Vi kunne tit høre disse miner springe, hvis et større dyr var kommet ind i minefeltet.

Pigtrådsspærringen var et bælte på 5-6 meters bredde bestående af en hel masse pæle påhæftet pigtråd i alle retninger, så

de udgjorde en spærring, der var umulig at komme igennem. Derudover var der løbegrave og bunkers lige uden for huset.

Arbejdet med etablering af alle disse forhindringer blev udført af danske arbejdere, der blev betalt mere end normal arbejds løn for deres indsats. Arbejdet blev udført med skovl og trillebør, selv tankgravene, der som nævnt var meget dybe, blev udført på den måde.

Dagliglivet

Selv om alt var rationeret, var det svært at skaffe tøj, fodtøj og brændsel. Og bilerne, der ikke kunne fås benzin til, var udstyret med en "kakkelovn", der blev fodret med træstykker, som under forbrænding udviklede gas, som bilen kunne køre på.

Selv om der ofte var udgangsforbud, og vi nat efter nat måtte høre på kanontorden, så holdt vi humøret oppe. Det kunne godt være forbundet med en form for spænding, om vi nu kunne skaffe de ting, der var fornødne for at opretholde livet.

Når man i dag, hvor vi kan få næsten alt, hvad vi ønsker, hvor vi har fjernsyn, computere, internet osv., ja da kan det selvfølgelig være uforståeligt, at vi overlevede det.

Men da vi jo heldigvis aldrig fik krigen helt ind på livet, tror, jeg ikke, at vi har taget skade af at opleve denne tid.

Der skulle for øvrigt gå mange år efter krigen, før tingene fungerede normalt igen. Jeg tror,

5. Maj 1945

Gjesings historie 1-24

**TRÆK AF
GJESINGS
HISTORIE**

at vi var helt hen i begyndelsen af 50-erne, før de sidste rationeringer blev ophævet. Jeg husker hvor stor en begivenhed det var, da vi igen kunne købe appelsiner og bananer for ikke at snakke om hvor stor en nydelse det var, at den rigtige kaffe afløste rugkernerne, som var brugt som kaffeerstatning.

Befrielsen

Hver aften ved 20-tiden sad vi omkring radioen for at høre radioudsendelse fra England, som sendte de nyheder, som tyskerne ikke tillod den danske radio at sende. Det var dog ofte umuligt at høre, hvad der blev sagt, da tyskerne ofte forstyrrede udsendelserne med mange skrattende lyde for at forhindre aflytningen.

I disse udsendelser fra England indgik ofte en hel del hilsener til forskellige personer. Det var kodemeddelelser til danske sabotører om f.eks. nedkastning af våben fra engelske flyvere. Våben, der skulle bruges af danske frihedskæmpere i kampen mod tyskerne.

Den 4. maj 1945 sad vi også omkring radioen, der som sædvanlig startede med at bringe hilsener. Men pludselig blev udsendelsen afbrudt, og speakeren meddelte, at tyskerne havde kapituleret i Nordtyskland og Danmark. Vi blev ellevilde af glæde, og jeg husker, at noget af det første vi gjorde, var at rive mørkningsgardinerne ned og tænde stearinlys i vinduerne.

Vi gik ud på vejen for at se reaktionerne på freden rundt om på gårdene og husene i Gjesing. Alle var glade over, at det åg, der havde ligget på os i 5 år nu var væk. Et skår i glæden var, at en af mine kammerater blev dræbt af en tysk soldat.

Min kammerat havde siddet og hørt radioudsendelsen om tyskernes kapitulation. Og han blev lige som vi andre ellevild og løb straks ud på vejen og i kådhed sparkede han noget jord ned i

*Æresport rejst på Stormgade
(Ved nuværende afkørsel til Bilka)
Til ære for engelske soldater.
Den blev dog væltet af tyske
Soldater, inden englænderne
nåede frem*

hovedet på nogle tysker soldater, der lå forskansede i vejkanten.

(Tyskerne lå rundt omkring i grøfter og løbegrave med skarpladte geværer, da Esbjerg-området var erklæret i undtagelsestilstand, fordi tyskerne frygtede engelsk invasion på Vestkysten.)

Soldaten, der fik jord i hovedet, vidste ikke, at tyskerne havde kapituleret, så derfor sprang han op og skød mod min kammerat, som desværre døde på vej til hospitalet.

I dagene efter 5. maj så vi de tyske soldater forlade deres stillinger rundt omkring. De måtte nu gå på deres ben til Tyskland, og i lange kolonner kom de marcherende, udmattede og slukørede, men formentlig glade for, at de havde reddet livet.

I grøfter og vejkanter kunne vi finde geværer, stålhjelme, gasmasker osv, udstyr, som de ikke gad slæbe på. - Og hvad skulle de forøvrigt bruge det til?

Min bror og jeg samlede et større depot af disse krigs-genstande, som vi havde liggende derhjemme, indtil der blev givet strenge ordrer om at aflevere det til det danske militær.

Gjesingboerne havde rejst en vældig flot æresport på Vardevej til modtagelse af de engelske soldater, der skulle komme til byen et par dage efter befrielsen. En flok soldater, der var på vej til Tyskland væltede den imidlertid, inden englænderne kom

frem, og de tvang de nærmeste beboere til at fjerne resterne af æresporten.

Besættelsen var forbi, og alle glædede sig til at alting igen kunne komme i normal gænge. Men der skulle gå mange år, før det var tilfældet.